

Trosopplæringsreformens status 2011 – Oppslutning, tilbud og resultater

Ulla Schmidt og Sivert Urstad, Stiftelsen Kirkeforskning KIFO

Vedlegg til Kirkerådets årlige rapport til FAD

Innledning

Som ledd i oppdraget med evalueringsforskning om Trosopplæringsreformen, skal KIFO også bistå Kirkerådet med analyse av menighetenes årlige rapporteringer om oppslutning, tilbud og resultater, og med faglig utvikling og kvalitetssikring av rapporteringssystemet og dataene.

I denne rapporten analyserer vi data for oppslutning og tilbud fra menigheter i gjennomføringsfasen. I tillegg bruker vi utvalgte data innsamlet som ledd i øvrige prosjekter i evalueringsforskningen til å analysere realisering av læringsmål, læringsutbytte og resultater. Det siste gjør vi på bakgrunn av en mer prinsipiell drøfting av muligheter og begrensninger for en slik analyse innen Trosopplæringsreformen.

Trosopplæringsreformens status 2011/2012

Oppslutning

KIFO har brukt innrapporterte data i Trosopplæringsreformens eget rapporteringssystem fra menigheter i gjennomføringsfasen til å analysere oppslutning om tiltak. I analysene konsentrerer vi oss om de syv breddetiltakene som menighetene rapporterer inn særskilt gjennom skjemaet for lokale planer, samt kategorien "andre tiltak" (se Tabell 1). I veiledningen til menighetene om årlig rapportering er det definert hva som skal regnes med i denne rapporteringen, og hvert av tiltakene er utformet over omtrent samme lest hva angår målgruppe, type opplegg, lengde osv. Det gir et godt utgangspunkt for å beregne og analysere gjennomsnittlig oppslutning.

Vi har både sett på antall og andel for deltakelse. Som det fremgår av Tabell 1 er det ganske store forskjeller i gjennomsnittlig oppslutning. De to tiltakene som har klart størst oppslutning, målt i andel deltakere av målgruppen, er dåpssamtale og konfirmasjon. Dette er ikke overraskende og reflekterer den brede oppslutningen det er om de kirkelige handlingene for livsovergangene (med et visst unntak for kirkelig vigsel) blant medlemmene i Den norske kirke. "Dåpssamtale" gjennomføres på ulike måter: individuelle samtaler mellom prest og forelder/foreldre i hjemmet eller i kirken/prestekontoret, eller dåpssamlinger for flere familier og kanskje faddere samtidig.

Tabell 1 Oppslutning om 7 breddetiltak og dessuten andre tiltak i trosopplæringen i 2011. Menigheter i gjennomføringsfasen. Antall og prosent

	Antall døpte i målgr.*	Antall deltakere	Gj.snittlig ant. deltakere pr. tiltak	Andel jenter (%)	Andel oppslutning (%)
Dåpssamtale	16 897	15 680	**	49	93
4-årsbok	21 374	10 671	23	52	50
Breddetiltak 6-åringer	14 626	4 452	16	53	30
Tårnagentene	14 491	4 363	21	57	30
Lys våken	17 676	5 035	21	59	29
Konfirmasjon	26 749	21 749	51	50	81
Breddetiltak året etter konfirmasjon	16 391	2 322	23	58	14
Andre tiltak	276 865	70 582	37	54	26
Totalt 2011	405 069	134 854	34	53	33

Kilde: Database/ressursbank for Størst av alt/Trosopplæringsreformen

* Dette tallet er menighetenes egen rapportering innen Trosopplæringsreformen. Tallene er ikke sjekket mot tilsvarende data fra andre kilder som menighetenes årsstatistikk eller Den norske kirkes medlemsregister.

** Dåpssamtale gjennomføres vanligvis som individuelle samtaler eller gruppesamlinger. Gjennomsnittlig antall deltakere pr. tiltak er derfor ikke noe relevant mål for dette tiltaket, og heller ikke sammenlignbart med tall for de øvrige tiltakene.

4-årsbok har en gjennomsnittlig oppslutningsandel (andel deltakere av antall døpte i målgruppe, og gjennomsnittlig oppslutning pr rapportert tiltak) på 50. Dette er samme oppslutning som i 2010, med forbehold om at visse endringer i rapporteringspraksis kan bety at tallene for de to årene ikke er helt sammenlignbare. Dette tiltaket er godt innarbeidet og etablert som et breddetiltak som når ut til en stor andel av de døpte 4-åringene. Tiltaket utdeling av 4-årsbok kan også ha litt ulik utforming. Kjerneelementet er en gudstjeneste med utdeling av 4-årsbok, evt. en barnebibel. Noen menigheter har i tillegg også én eller flere samlinger, klubb e.l. for fireåringene i forkant. Tiltaket er altså både utdeling av materiell som kan brukes til trosopplæring i hjemmet dersom foreldre og barn ønsker det, men like viktig er den gudstjenestelige og rituelle markeringen i kirken av selve utdelingen, der 4-åringene, foreldre og kanskje søsken deltar.

Oppslutningen om de tre neste breddetiltakene er lavere. Tidsavgrenset breddetiltak for 6-åringer, Tårnagentene (8-åringer) og Lys våken/overnatting i kirken (11-åringer) samler i underkant av en tredjedel av målgruppene i menighetene i gjennomføringsfasen. For Lys våken utgjør dette en økning fra 26 prosent i 2010 til 29 prosent i 2011. Men bør likevel ikke legges for mye vekt på denne endringen isolert. Dels innebærer endringer i rapporteringspraksis at tall ikke uten videre er helt sammenlignbare for de to årene. Dels kan det fra ett år til det neste selvsagt være mer tilfeldige variasjoner. Endring og tendenser i oppslutning bør derfor sees over flere år i sammenheng. Tårnagenthelg rapporteres for første gang på denne måten i 2011, med en gjennomsnittlig oppslutning på 30 prosent av målgruppen. Sammenlignet med for eksempel 4-årsbok og Lys våken er Tårnagentene et ganske nytt tilbud blant breddetiltakene. Likevel ser det ut til på relativt kort tid å ha fått en oppslutning i målgruppen (døpte 8-åringer) som ligger på tilsvarende nivå som 6- og 11-årstiltakene, ca. 30 prosent. Tårnagentene er et tidsmessig tydelig avgrenset tiltak over kort tid (typisk består det av aktiviteter i kirken noen timer lørdag og deltakelse ved gudstjenesten søndagen etter); en klart avgrenset målgruppe; en utarbeidet "programpakke" med opplegg for planlegging, informasjon, innhold, aktiviteter, produkter og gudstjeneste som menighetene kan ta i bruk, i dette

tilfellet finansiert og utviklet av Kirkerådet i samarbeid med Søndagsskoleforbundet. At tiltaket ble utviklet og lansert i forbindelse med at TV-serien ble vist på NRK Super julen 2010 har helt sikkert også gitt drahjelp til tiltaket og oppslutningen om det.

Til sammenligning er oppslutningen om breddetiltak for året etter konfirmasjon lavere, 14 prosent. Her fins det ikke på samme måte som for de øvrige tiltakene et tilbud om et ferdig utviklet standardopplegg. Flere av eksemplene på tiltak i veiledningen til menighetene og Plan for trosopplæring består av flere samlinger (f. eks. ledertreningskurs, andre typer kurs). De har heller ikke alltid en entydig definert målgruppe, men retter seg bredt til ungdommer etter konfirmasjonen (i noen tilfeller også 13 – 18-åringer). Oppslutning om dette tiltaket er altså mye mindre enn for de andre breddetiltakene, og tilbudet gis i færre av enhetene. Det tyder på at menighetene strever mer med å utvikle og gjennomføre et opplegg som kan nå bredt ut her enn for de andre aldersgruppene.

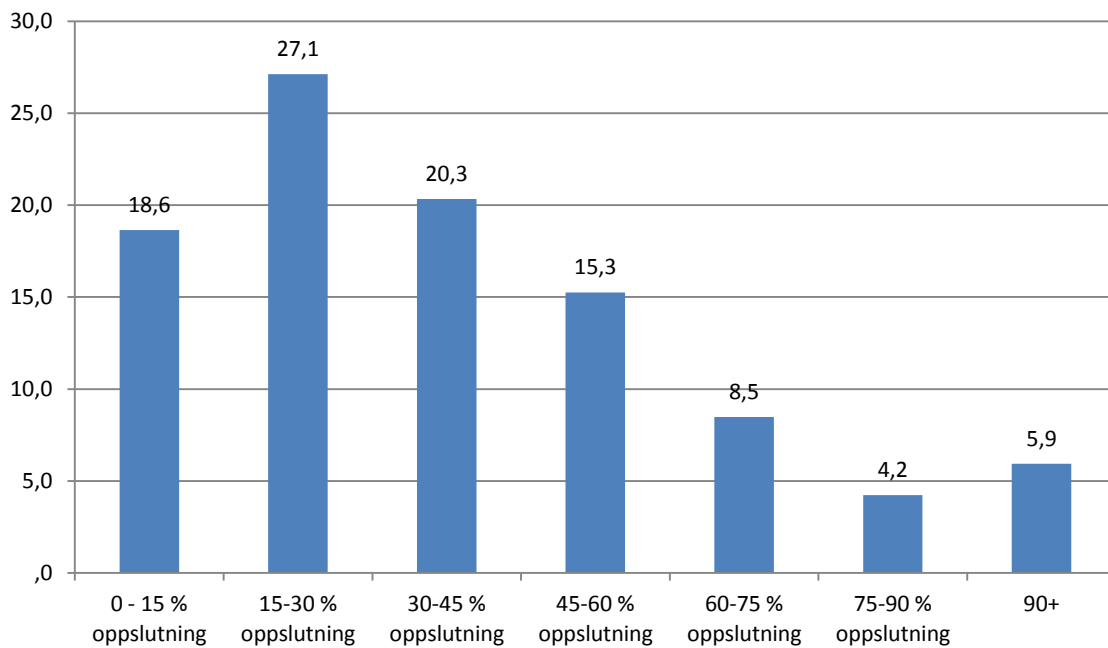
Dette kan illustrere hvordan ulike faktorer kan ha betydning for oppslutning om tiltak. At tiltaket er et tidsavgrenset tilbud med én eller svært få samlinger legger etter alt å dømme til rette for bred oppslutning. Derimot er kontinuerlige tiltak og tidsavgrensede tiltak med flere samlinger vanskeligere å få god oppslutning om. I tillegg kan en aldersmessig tydelig definert målgruppe og et velkjent og gjenkjennelig opplegg også være en faktor som bidrar til god oppslutning. Det kan synes som om konfirmasjon er et unntak fra det første punktet. Her hører det imidlertid med i bildet at konfirmasjon har en lang tradisjon og er etablert på en helt annen måte ikke bare i kirkemedlemmenes, men i store deler av befolkningens bevissthet. Den er også tett knyttet til en gudstjenestelig og rituell markering og feiring av en livsovergang, som har bred oppslutning i medlemsmassen. Konfirmasjonen og oppslutningen om den står altså i en særstilling av disse breddetiltakene.

Kategorien "andre tiltak" omfatter svært ulike tiltak som ikke faller inn under de syv nevnte breddetiltakene. Det kan for eksempel dreie seg om kor- og musikkaktiviteter, babysang, juleverksteder, klubb, søndagsskole, samlinger og treff for andre årskull, juniorleir, minikonfirmanter, vandringer, gudstjenester rettet mot særlige målgrupper av døpte barn og unge, utsendelse av dåpshilsner m.m.. Det er altså en blanding av tidsavgrensede tiltak med bare én eller få samlinger, tiltak med utsending av materiell (som naturlig nok får 100 prosents oppslutning), og kontinuerlige tiltak. Aldersavgrensning er ulik. Noen retter seg mot hele gruppen 0 – 18 år, andre mot én aldersgruppe. En rask gjennomgang av listen over tiltak og målgruppe for disse noen tiltak er feilregistrert i denne kategorien, og egentlig skulle ha vært registrert under ett av breddetiltakene.

Det er naturlig nok store variasjoner i oppslutningen om disse "andre tiltakene". Det er vanskelig å få øye på et mønster i variasjonene. Antakelig spiller lokale forhold inn, i tillegg til faktorer som dem vi antydte ovenfor. Gjennomsnittet for oppslutning om alle tiltak ligger på 26 prosent av målgruppen (summen av målgruppe for hvert av tiltakene), men en bør være oppmerksom på at gjennomsnittstallet her har begrenset informasjonsverdi fordi variasjonsbredden er så stor og tiltakene så ulike.

I tillegg til gjennomsnittlig oppslutning er det relevant å spørre etter fordelings- eller spredningsmål for å få et bilde av variasjonen i for oppslutning. Vi har her sett nærmere på oppslutningen om tiltaket Lys våken, som i gjennomsnittlig andel oppslutning ligger likt med flere andre tiltak.

Figur 1 Fordeling av tiltak på ulike nivåer for oppslutning om tiltaket Lys våken. (Prosent).

Kilde: Database/ressursbank for Størst av alt/Trosopplæringsreformen

Figur 1 viser at det er ganske stor spredning i oppslutningen om tiltaket Lys våken. For nær en femdel av tiltakene er oppslutningen lavere enn 15 prosent av de døpte i målgruppen, mens en femdel av tiltakene har oppslutning på mellom 35 og 50 prosent.

Korrelasjonsanalyser viser en sterk, negativ sammenheng mellom størrelse på målgruppe og oppslutning.¹ Med andre ord: jo større målgruppe, jo lavere oppslutning. Det virker rimelig at det er enklere å oppnå høy oppslutning i en liten målgruppe, der barna/ungdommene kanskje kjenner hverandre godt og deltar på samme aktiviteter for øvrig. I tillegg kan det også være en effekt av at det generelt er lavere oppslutning om kirkelige aktiviteter i store sokn i befolkningstette områder, og høyere oppslutning i mer spredtbygde strøk.

Kjønnsfordelingen blant deltakerne i trosopplæringstiltakene er ganske jevn. Men det ser ut til at andelen jenter øker litt med eldre aldersgrupper og lavere oppslutning.

Tilbudte timer

Menighetene rapporterer i sitt planskjema hvor mange timer trosopplæring de tilbyr for hvert av breddetiltakene.

¹ Pearsons' r for alle tiltakene sett under ett er -0.480 , og varierer mellom -0.427 – -0.605 for tiltakene 4-årsbok, 6-årsbok, Tårnagenthelg og Lys våken.

**Tabell 2 Tilbudte timer fordelt på tiltak, totalt og gjennomsnitt pr tiltak, menigheter i gjennomføringsfasen 2011*.
(Antall)**

Tiltak	Totalt antall timer pr tiltak	Gj.snittlig antall timer pr tiltak
Dåpssamtaler	1293	3,3
4-årsbok	1460	3,1
Breddetiltak 6-åringer	1188	4,3
Tårnagent	1710	8,4
LysVåken	3339	14,2
Konfirmasjon	21971	51,9
Breddetiltak året etter konfirmasjon	3072	30,1
Annet	29431	15,3
Sum alle tiltak	63464	130,7

Kilde: Database/ressursbank for Størst av alt

* Alle menigheter i gjennomføringsfasen i 2011 er tatt med her, også de som kom inn i gjennomføringsfasen i 2011, og som kanskje vil ha et noe lavere tilbud i en oppstartsfase.

Som det fremgår av Tabell 2 er det gjennomsnittlige tallet for tilbudte timer trosopplæring i hver enhet 131 timer. Dette tallet er konstruert som summen av timer det totalt er rapportert fra enhetene (i gjennomføringsfasen) for hvert enkelt tiltak (7 breddetiltak + "andre tiltak"). Målsettingen for gjennomføringsfasen er at menighetene innen utgangen av denne fasen har utviklet lokale planer for en systematisk og helhetlig trosopplæring. En slik plan for en sammenhengende trosopplæring har et veiledende omfang på 315 timer (Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring. s.19).

Rapportering, datakvalitet og feilkilder

I et rapporteringssystem som skal brukes for å innhente en rekke ulike data for menigheter i ulike faser av en reform vil det alltid være feilkilder. Både med tanke på utvikling av trosopplæringen, for forskning og kunnskapsoppbygging om virksomheten i reformen, og med tanke på rapportering av sentrale data om reformens virksomhet til bevilgende myndigheter er det viktig at slike feilkilder identifiseres og avhjelpes.

I forbindelse med ferdigstillingen av menighetenes rapporter har KIFO gitt innspill til Kirkerådet v/seksjon for barn, unge og trosopplæring når det gjelder rapporteringsopplegget (ikke tekniske løsninger for selve dataverktøyet, som ligger utenfor vårt kompetanseområde) og foreløpige rapporteringer fra menighetene. Blant annet har vi tatt opp hvordan en kan identifisere og fjerne opplagte feilrapporteringer og tastefeil, hvilke problemer som knytter seg til manglende rapporteringer og usystematiske feil, og hvordan overlappende kategorier kan utløse feil i rapporteringene og databasen. Etter vår vurdering er problemet med ikke-entydige kategorier og åpenbare feilrapporteringer / tastefeil på viktige variabler mindre i rapporteringen for 2011.

I fjor var det en feilkilde at menighetene selv skulle oppgi hvorvidt et tiltak skulle telle med i beregning av gjennomsnittlig oppslutning. En del tiltak ble dermed feilaktig enten inkludert eller utelatt fra beregning av gjennomsnittlig oppslutning. Dette er endret i årets rapportering ved at menighetene rapporterer oppslutning om de syv breddetiltakene særskilt, uten selv å skulle markere om dette skal eller ikke skal inkluderes i gjennomsnittsberegninger. Dette bedrer kvaliteten av dataene som inngår i beregning av gjennomsnittlig oppslutning om de enkelte breddetiltakene. Det er fortsatt enkelte eksempler på at tiltak som faller inn under ett av de syv breddetiltakene av en

eller annen grunn er rapportert som "annet tiltak". Slike feil ser likevel ikke ut til å ha noe stort omfang og har neppe vesentlig effekt for beregningene av gjennomsnittlig oppslutning om breddetiltakene.

Trosopplæringsreformen befinner seg for tiden i overgangen mellom ulike faser, fra forsøks- og utviklingsfase (med noen menigheter i en såkalt "mellomfase"), via gjennomføringsfase og til driftsfase. Det er viktig å ha data for virksomheten i de ulike fasene, med tanke på kunnskap om og forståelse av hvordan menighetene arbeider i disse fasene og forbereder overgangen til driftsfasen. I tråd med dette er KIFO også bedt om å se spesielt på data for gjennomføringsfasen. I rapporteringsverktøyet har det imidlertid vært brukt en teknisk løsning der menigheter som fikk godkjent sine planer i 2012 ble registrert i driftsfasen med tilbakevirkende kraft. I databasen har de dermed figurert – feilaktig – som værende i "driftsfasen" også i tidligere år. De ble dermed ikke inkludert ved søk på "gjennomføringsfase" for 2011. Dette ble oppdaget ved en tilfeldig sjekk (ved KIFO) og er nå endret, og vi understreker at alle menigheter som var i gjennomføringsfasen i 2011 inngår i analysene i denne rapporten. Men det viser at de tekniske løsningene på rapporteringsverktøyet utgjør en mulig feilkilde for dataene og datakvaliteten. Det er utfordrende å finne tekniske løsninger som er i stand til å håndtere parallelle rapporteringer fra menigheter som befinner seg i ulike faser, og ikke minst eksponere dataene korrekt for analyseformål.

I fjorårets rapport ble det også pekt på en feilkilde knyttet til rapportering av antall timer tilbudt trosopplæring. Menighetene rapporterte både antall timer tilbudt pr. tiltak, og det samlede antall timer trosopplæring tilbudt. Disse tallene skulle stemme overens, men stikkprøver viste til dels store og usystematiske avvik. Rapporteringen er endret i år. Det totale tallet for gjennomførte timer skulle nå genereres automatisk som en sum av de tilbudte timene rapportert for de enkelte tiltakene i tiltaksrapportene. Dette er en rent teknisk måte å fjerne avviket på og bedrer kun datakvaliteten forutsatt at avviket i fjor systematisk skyldtes at totaltimetallet var galt, noe vi pekte på var usikkert. På tross av denne endringen fant vi likevel også i år avvik mellom antallet timer rapportert for hvert enkelt av tiltakene (dvs. for 7 breddetiltak + "andre tiltak") og totalt antall gjennomførte timer. Det aggregerte totaltallet er høyere enn summen av timetallet for hvert av tiltakene. I følge Kirkerådet kan en årsak være at noen menigheter har registrert tiltak som «gjennomført» i planskjemaet, uten at det er levert tiltaksrapport for dette: Tiltaket kan enten være et samarbeidstiltak som er rapportert av en annen menighet (man avkrysser da valget «Rapporteres et annet sted»), de kan ha glemt å skrive tiltaksrapport fra tiltaket eller de har feilaktig krysset gjennomført for et tiltak som ikke er gjennomført. Uten å gå inn på en vurdering av denne forklaringen har vi i Tabell 2 ovenfor bare tatt med data om tilbudte timer for de enkelte tiltakene, som vi ikke har grunn til ikke å feste lit til.

I tillegg til dette avviket har vi også funnet avvik når det gjelder forholdet mellom data for ulike variabler rapportert for hvert enkelt av tiltakene (som f.eks. antall døpte i målgruppe, deltakere, ansatte, møter osv.), og automatisk aggregerte tall med totalsum for de samme variablene i databasen. De aggregerte tallene er systematisk høyere enn summen for hvert av tiltakene for variablene vi har sett på. Avviket er særlig stort når det gjelder antall deltakere. Summen av deltakertallene for de enkelte tiltakene er 40 prosent lavere enn det aggregerte totaltallet for deltakere i databasen. For andre variabler vi har sett på ligger avviket på ca. 5 prosent. Analysene i denne rapporten baserer seg derfor også utelukkende på data for de enkelte tiltakene og egne summeringer av disse, og tar ikke med aggregerte data fra databasen. Basert på stikkprøver og sammenligning med rapportering i 2010 har vi ikke funnet grunn til å betvile at tallene i databasen

for de enkelte tiltakene hver for seg (4-årsbok osv.) holder tilstrekkelig kvalitet for beregning av totalt og gjennomsnittlig oppslutning og timetilbud, selv om vi fremdeles oppdager enkelte feilrapporteringer på enkelte variabler. Derimot er det problemer når det gjelder aggregerte totaltall for alle tiltak, i form av til dels store avvik sammenlignet med summeringer for hvert tiltak for seg på tilsvarende variabler. Vi kan ikke si noe sikkert om grunnen til dette avviket, men en måte å omgå det på er å unngå å bruke aggregerte tall fra databasen.

Læringsmål, læringsutbytte og resultater i trosopplæringsreformen

Prinsipielle og metodiske overveielser

Departementet ber om at det i rapporteringen for 2011 "innarbeides vurderinger som belyser realiseringen av reformens læringsmål". Vi ser dette i sammenheng med departementets brev ang. rapportering for 2010 (d. 24.2.2011), der det ble lagt vekt på at rapporteringen i reformens gjennomføringsfase og etter hvert driftsfase i økende grad bør inkludere vurderinger / evalueringer av reformens resultater, i tillegg til data om reformens aktiviteter.

Som nevnt i fjorårets rapport fra KIFO, må analyser og vurderinger som skal belyse realisering av reformens læringsmål basere seg på og forholde seg til flere forhold:

- Reformens grunnleggende forståelse av religion/tro og av læring på området religion/tro.
- Formulering av læringsmål og muligheten av å kartlegge realiseringen av disse
- Tilgjengelighet av data som beskriver en slik realisering

Utredningen som i sin tid lå til grunn for reformen tar utgangspunkt i Charles Glocks velkjente og mye anvendte religionsbegrep, der religion har fem dimensjoner: en ideologisk/trosmessig, rituell/praktisk, intellektuell/kunnskapsmessig, erfaringsmessig/emosjonell og konsekvens/effekt (NOU 2000:26: 46). I nyere tid har Ninian Smart argumentert tilsvarende for en slik fler-dimensjonal definisjon av religion og foreslått dimensjoner som et stykke på vei overlapper med Glocks. Det fins ingen omforent, etablert definisjon av hva religion og religiøs tro er, og religionsbegrepet er omstridt og diskutert innen religionsforskningen. Det er likevel oppslutning om at religioner best forstås som flerdimensjonale fenomener, ikke endimensjonale. De inkluderer gjerne en kunnskapsdimensjon og et trosinnhold som kan gripes kognitivt, men også andre dimensjoner som praktiske, rituelle, estetiske og eksistensielle. Dette gjelder også for kristendommen.

I tråd med dette har reformen fra starten av betont at trosopplæring må forstås som totalformidling, der læring innebærer utvikling langs alle disse dimensjonene (NOU 2000: 26 "... til et åpent liv i tro og tillit", 46). Slik heter det også i Stortingsmeldingen om Trosopplæringsreformen at: "ho (d.e. opplæringa, f.a.) skal knyte lærdom, kunnskap og kritisk refleksjon saman med oppleving og deltaking. Dei døypte skal få stimulert si evne til å forstå tilværet i lys av gåva dei fekk i dåpen, og dermed deira evne til å tolke, meistre og leve sitt liv. Dåpsopplæringa skal gi dei unge livshåp, utvikle deira evne til å møte gode og vonde dagar og til å tru på framtida og eigne ressursar. Opplæringa skal byggje ein trygg identitet hos den døypte, stimulere til refleksjon over eigne haldningar og utvikle toleranse og respekt i møte med dei som har ei anna tru eller eit anna livssyn" (St.meld. nr.7 Trusopplæring i ei ny tid, 17). Denne forståelsen av målet for dåpsopplæringen er også reflektert i Innst. S. nr. 200 (2002-2003) som ligger til grunn for Stortingets vedtak.

En slik forståelse av hva læring på området tro og religion innebærer, korresponderer med et sosiokulturelt læringsbegrep. Læring skjer gjennom deltakelse i praksiser og fellesskap snarere enn bare gjennom overføring av et kunnskapsinnhold. Religion, kirke og menighet er nettopp en slik praksis og et fellesskap der kunnskap har nedfelt seg i ritualer, samværsformer, fortellinger osv. Kunnskapen tilegnes derfor gjennom å ta del i praksisene og dette fellesskapet der disse tradisjonene utfolder seg (Leganger-Krogstad 2008: 124). Dette brede begrepet om læring er også understreket i rapporten om forsøks- og utviklingsfasen fra reformens Styringsgruppe (*Når tro deles* U.å. 15).

Begge disse forutsetningene, et flerdimensjonalt religionsbegrep og et sosiokulturelt læringsbegrep, gjennomsyrrer reformen fra starten av og er nedfelt både i kirkelige og politiske grunnlagsdokumenter. Plan for trosopplæring fra 2009 har utmyntet disse forutsetningene i tre aspekter ved trosopplæring; tre linjer langs hvilke barn og unge forutsettes å utvikle seg gjennom å delta i trosopplæringstilbud i menighetene i Den norske kirke (Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring, s.13–17):

- Livstolkning og livsmestring
- kristen tro og tradisjon
- kristen tro i praksis.

En tredje grunnleggende forutsetning i reformen er vekten på at trosopplæringen skal være lokalt forankret og utformet. I Innst. S. nr. 200 (2002-2003) understrekes det at det er den enkelte menighet som ut fra lokale forhold skal organisere og vedta rammene for innholdet i opplæringen, og at det innenfor sentrale rammer skal være rom for lokal tilpasning og fleksibilitet. I Plan for trosopplæring heter det at trosopplæringen i den enkelte menighet skal utvikles ut fra lokale behov og forutsetninger. Plan for trosopplæring er en rammeplan og ressursdokument som skal "stimulere arbeidet med å utvikle og gjennomføre lokale planer for trosopplæring" (Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring 2010: 4).

Disse tre forutsetningene har implikasjoner for formuleringen av mer konkrete læringsmål og for muligheten til å kartlegge realiseringen av slike læringsmål, læringsutbytte og resultater i reformen.

For å kunne belyse realisering av læringsmål trengs for det første formulerte læringsmål, og for det andre kriterier eller indikatorer på realisering av disse målene. I Plan for trosopplæring er overordnede målsettinger knyttet til de tre aspektene formulert ved hjelp av ord som å "oppleve" eller "se" seg selv på bestemte måter, "bli kjent med" kirkens tro, de kristne høytidene og kirken, "arbeide med" hva det vil si å være elsket av Gud, og "lære å" be, lese i Bibelen, feire gudstjeneste og vise nestekjærlighet, og "uttrykke" seg selv og sin tro." Også de obligatoriske hovedtemaene som vel skal operasjonalisere disse overordnede målene er ulike. Noen er primært formulert som prosesser barn og unge skal gå gjennom, enten konkrete arbeidsprosesser eller prosesser av personlig utvikling. I disse tilfellene må læringsmål forstås som selve det å gjennomgå denne prosessen, uten bestemte forventninger til hvilket resultat prosessen skal lede frem til. Andre er formulert som mål eller resultater barn og unge skal nå frem til gjennom å delta i trosopplæringen. Det kan for eksempel være relativt konkrete kunnskapsmål (f. eks. kunne Fadervår og de ti bud, kjennskap til sentrale elementer i kirkens tradisjon), til bestemte praktiske ferdigheter (gudstjenestefeiring, bønn, bibellesning), eller til mer diffuse mål knyttet til personlig og åndelig vekst, ansvarlig livsførsel, og bli kjent med Jesus Kristus som frelser og Herre.

Det vil opplagt være store variasjoner i hvilke indikatorer som kan si noe om realiseringen av så forskjellige og til dels noe diffuse læringsmål. For noen læringsmål er et relevant kriterium hvorvidt barn og unge gjennom deltakelse har tilegnet seg kunnskap om bestemte deler av den kristne tradisjon og innholdet i den kristne tro, og hvorvidt de har utviklet ferdigheter og fortrolighet med ritualer og gudstjenestefeiring. For læringsmål knyttet til identitet, personlig utvikling og livstolkning er det selvsagt mye vanskeligere å fastsette et entydig og målbart kriterium for hvorvidt dette er oppnådd. Men et indirekte mål kan være data som beskriver i hvilken grad barn og unge har reflektert over, snakket om eller vært opptatt av spørsmål knyttet til tro og livssyn, og eget liv. For læringsmål knyttet til konkret avgrens- og identifiserbare prosesser som gudstjenestedeltakelse, erfaringer med kristne ritualer og kirkens sakramenter, bibellesning eller andre former for kirkelige praksiser, er deltakelse i og oppslutning om trosopplæringstiltak samtidig også et mål på realisering av læringsmål, ikke bare et uttrykk for aktivitet i reformen.

I Trosopplæringsreformen varierer det altså i hvilken grad de ulike dimensjonene for læring og utvikling på kristendommens og troens område er utmyntet i mer konkrete læringsmål. I tillegg varierer det i hvilken grad det er mulig å identifisere empirisk tilgjengelige indikatorer for realisering av slike læringsmål. Dette er det helt nødvendig å ta hensyn til i forventningen om kartlegging og analyser av læringsutbytte, realisering av læringsmål og resultater i reformen. I motsatt fall er det en risiko for at reformens virksomhet dreies i retning av de målene som lettest lar seg konkretisere og utmynte i målbare indikatorer for læringsutbytte, i strid med grunnleggende politiske og kirkelige forutsetninger for reformen.

I det følgende analyserer vi data KIFO har innhentet i forbindelse med evalueringen som, med de nevnte forbeholdene i bakhodet, kan belyse noen sider ved læringsutbytte og realisering av læringsmål. Vi vil understreke at det er viktig å være oppmerksom på begrensningene i disse dataene når det gjelder å si noe om læringsutbytte og resultater.

Ansatte i trosopplæringsreformen

I en spørreundersøkelse blant ansatte i menigheter i trosopplæringsreformens gjennomføringsfase har vi blant annet spurt om hvilke mål de ansatte selv synes er viktige for trosopplæringen i menigheten deres. Deretter har vi spurt om hvordan de opplever at barn og unge utvikler seg i forhold til disse målene gjennom å delta i menighetens trosopplæringstilbud. Spørsmålene kartlegger altså både de ansattes egen oppfatning av viktige læringsmål, og deres vurdering av i hvilken grad barn og unge som deltar i trosopplæringstiltak utvikler seg med tanke på ulike læringsmål (ikke bare dem de selv ser på som viktige). Særlig det siste spørsmålet er altså relevant for å belyse læringsutbytte, selv om det altså er de ansattes vurdering som beskrives og ikke barnas og de unges egen opplevelse.

For det første spørsmålet har respondentene kunnet krysse av for inntil tre (uten å rangere) blant ti alternativer som de synes er særlig viktige mål for trosopplæringen i menigheten deres. For det andre spørsmålet er de bedt om å oppgi langs en skala fra 1 (= i liten/ingen grad) til 5 (= i stor grad) for hvordan de opplever at barn og unge utvikler seg når det gjelder alle de aktuelle målsettingene.

Tabell 3 viser på hvilke områder de ansatte mener barn og unge i størst grad utvikler seg gjennom å delta i trosopplæringstilbud i menigheten. Den klart største andelen mener at barn og unge utvikler seg med tanke på positive erfaringer med menighet og gudstjenesteliv, og kunnskap om kirkens tro

og tradisjoner. Færre mener de utvikler seg når det gjelder det vi litt bredt kan kalle holdninger og verdier knyttet til forhold til andre mennesker. Færrest har tro på at barn og unge utvikler seg når det gjelder personlig religiøsitet og tro på Jesus, i tillegg til det å tilgi, som får aller lavest score for "måloppnåelse". Enkelt sagt kan man altså si at de ansatte selv mener at læringsmål knyttet til tilegnelse av kunnskap om kristen tro og tradisjon, og de gudstjenestelige sidene kristen tro i praksis, er det som lykkes best. Derimot mener de at mål knyttet til livstolkning og livsmestring, og de holdnings- og verdimeslige sidene ved kristen tro i praksis, oppnås i mindre grad.

Tabell 3 Syn på viktige målsettinger for trosopplæring, og vurdering av hvordan barn og unge utvikler seg på disse feltene gjennom å delta i menighetens trosopplæringstiltak. Ansatte som arbeider med trosopplæring i menigheter i gjennomføringsfasen. (Prosent)

	I hvilken grad opplever du at barn og unge utvikler seg på disse områdene gjennom å delta i trosopplæringstilbudene i menigheten din? (1 = i liten/ingen grad; 5 = I stor grad). Andel som har krysset av 4 eller 5. (synkende verdi) (Prosent; N=289 – 295)("ubesvart" holdt utenfor)	Hvilke av disse målene synes du er aller viktigst for trosopplæringen i menigheten din? (inntil 3 kryss mulig) (Prosent; N=305):
Får positive erfaringer med menigheten og gudstjenestelivet	79	59
Får kunnskap om kirkens tro og tradisjoner	74	38
Tilegner seg sentrale kristne verdier	60	30
Lærer å vise omsorg for andre mennesker	58	15
Blir tryggere på seg selv	56	24
Utvikler toleranse og respekt for andre	52	15
Får styrket sin egen religiøse tro	48	22
Får et personlig forhold til Jesus	39	60
Lærer å tilgi andre mennesker	28	2
Det er umulig å si hva som er viktigst av dette	-	12

Kilde: KIFOs ansatteundersøkelse

Denne opplevelsen av hvilke mål som blir oppnådd i stor grad og i mindre grad korresponderer bare delvis med hva de ansatte selv ser på som de viktigste målene for trosopplæringen. Siden respondentene har kunnet krysse av inntil 3 valg som det de mente var viktigst bør scorene for de ulike valgene leses relativt til hverandre (hvem som får stor støtte kontra mindre), og ikke som absolutte mål på hvor stor støtte det er for det enkelte målet. Som det fremgår av Tabell 3 er det flest som anser positive erfaringer med menighet og gudstjenesteliv og det å få et personlig forhold til Jesus som de viktigste målsettingene for trosopplæringen i menigheten deres. Noe mindre oppslutning er det om kunnskap om kirkens tro og tradisjoner og tilegnelse av sentrale kristne verdier. Og minst støtte er det til mål som har med forhold til andre og personlig utvikling (ut over et personlig forhold til Jesus) å gjøre: toleranse og respekt, omsorg for andre, trygghet på seg selv eller

å styrke egen, religiøs tro. Nesten ingen mener at det å lære å tilgi andre hører med blant de viktigste målene for trosopplæringen.

Samsvaret mellom mål og (opplevd) måloppnåelse er altså størst når det gjelder positive erfaringer med menighet og gudstjenesteliv. Når det gjelder personlig forhold til Jesus – med trosopplæringsplanens ord kunne vi kalle det livstolkning i lys av troen på den treenige Gud – mener mange at dette er blant de viktigste målene, men de syns i liten grad dette lykkes. Omvendt tror de at barn og unge utvikler seg når det gjelder verdier og holdninger overfor andre gjennom å delta i trosopplæringen, de syns bare ikke dette hører med til de viktigste målene for trosopplæringen.

Alt i alt er det en ganske stor diskrepans mellom hva de ansatte selv opplever som de viktigste målene for trosopplæring, og på hvilke områder de mener at barn og unge faktisk utvikler seg gjennom å delta i trosopplæringstilbud i menigheten deres.

Foreldre om Trosopplæringsreformen og læringsutbytte

En spørreundersøkelse blant foreldre til døpte barn i aldersutsnittene 0 – 1 år, 9 år og 15 år, bosatt i menigheter i gjennomføringsfasen, inneholder også spørsmål som belyser hva foreldrene ser på som viktige læringsmål når barna deres deltar i trosopplæringstilbud, og hvordan de opplever at disse målsettingene nås.

Foreldre til barn som har fått tilbud om og som har deltatt i aktiviteter for barn og unge i regi av kirken (NB! Ikke avgrenset til tiltak som vil falle inn under trosopplæring, selv om mange menigheter nok vil klassifisere de fleste tiltakene det er spurt om som del av sin trosopplæring) er spurt om hvordan de mener at ulike utsagn beskriver barnas opplevelse av å delta i disse tilbudene. Derneft har vi spurt om hvor viktig foreldrene syns det er at ulike sider ved kristendommen blir formidlet til barna deres.

Tabell 4 Foreldres vurdering av barnas utbytte av å delta i aktiviteter / tilbud for barn/unge i kirken. Prosent.

Hvor godt eller dårlig passer utsagnene for hvordan du mener barnet ditt/barna dine opplevde å delta i dette/disse tilbudene (dersom deltatt på flere tilbud, svar ut fra samlet vurdering) (passer godt – passer verken godt eller dårlig – passer dårlig)	Passer godt:
Hadde glede av å være sammen med andre barn/unge	87
Likte aktivitetene	79
Vi snakket sammen hjemme om hva barnet/barna opplevde i kirken	59
Ble bedre kjent med det som foregår i kirken	53
Lærte mer om sentrale emner i kristendommen	44
Ble mer opptatt av spørsmål om tro og livssyn	23
Virket ikke som han/hun hadde særlig utbytte av å delta	8
Følte seg utrygg	3

Kilde: KIFOs foreldreundersøkelse/Høeg, Trysnes 2012.

Bare en liten andel av foreldrene mener at barna ikke har hatt noe utbytte av å delta, eller har følt seg utrygge. Dette svarer også til at når de blir spurt om hvordan de alt i alt vil vurdere tilbudet eller tilbudene barnet/barna har deltatt i, så svarer 90 prosent bra eller meget bra (Høeg, Trysnes 2012: 117). Men foreldrene opplever at barnas utbytte særlig er knyttet til det sosiale samværet med andre barn og unge, om aktiviteter de setter pris på. Betydelig færre opplever at barna lærer om sentrale emner i kristendommen eller at de blir bedre kjent med det som foregår i kirken. 1 av 5 har opplevd at barnet/barna ble mer opptatt av spørsmål om tro og livssyn. Som drøftet ovenfor kan en slik

opptatthet indirekte indikere læringsutbytte når det gjelder identitet og livstolkning. Hvorvidt barnet/barna snakker om det en har opplevd i kirken kan også være en slik indikator, ved at en samtidig også selv reflekterer over det. Men sett i lys av at barna, slik foreldrene opplever det, i liten grad blir mer interessert i spørsmål om tro og livssyn, er det likevel tvilsomt om en kan trekke en slik slutning. Kanskje er det like mye et uttrykk for interesse for og oppsummering av hva barna har opplevd i løpet av dagen, uten nødvendigvis å bety så stor interesse for selve tiltaket og opplevelsen som sådan. Også foreldrenes opplevelse og vurdering kan altså tyde på at livstolkning og livsmestring er det overordnede læringsmålet som i minst grad realiseres. Men her må en samtidig understreke at dette for det første er et diffust mål som det er vanskelig å finne klare og målbare indikatorer for, og for det andre er et mål som kan stå i et langsiktig og sammensatt forhold til deltakelse i trosopplæringstiltak.

Foreldrene ble også spurt om hva de mener er viktig formidles fra kirkens side når deres barn og unge deltar i dens aktiviteter og tilbud.

Tabell 5 Viktig å formidle til barna. Prosent

Hvor viktig mener du det er at disse sidene ved kristendommen blir formidlet til ditt/dine barn?	Viktig	Verken viktig eller uviktig	Uviktig
Respekt for medmennesker	95	4	1
Kristne høytider	91	7	1
Nestekjærlighet	88	10	1
Ansvar for jordkloden	80	17	3
Tilgivelse	75	18	5
Hva dåp er	73	24	3
De ti bud	71	25	4
Sentrale tekster fra Bibelen	69	23	6
At Gud elsker alle mennesker og bryr seg om hver enkelt	65	26	8
At vi kan be til Gud	63	26	10
Respekt for det hellige	56	36	6
Å bli kjent med Jesus	42	40	16
Trosbekjennelsen	42	43	12
Gudstjenesten og hva som skjer der	41	47	10
Gud har skapt verden	39	38	20
Hva nattverd er	37	45	15

N= 487-505, Kilde: Foreldreundersøkelsen. Hentet fra Høeg/Trysnes 2012: s. 65.

Som det fremgår av Tabell 5 er det stor forskjell på hvor viktig foreldrene mener det er at disse elementene blir formidlet til barna. En stor andel mener det er viktig at verdier og holdninger, og kunnskap om de sidene ved kristendommen som inngår i en bred majoritetskultur, som høytider, de ti bud, og hva dåp er, blir formidlet til barnet/barna. Men de sidene som er mer spesifikt knyttet til kristen tro som identitet og praksis, som det å bli kjent med Jesus, trosbekjennelsen, gudstjenestelivet eller hva nattverd er, mener færre er viktig. Det er likevel få som synes at noe av dette er desidert uviktig å få formidlet til barna.

Det er altså klare forskjeller på de ansattes og foreldrenes vurdering av hvilke læringsmål som er viktige for barn og unge som deltar i trosopplæringen. Foreldrene legger langt mer vekt på at barna får formidlet verdier og holdninger. I den grad de er opptatt av at de skal få formidlet kunnskap om kristen tro er det særlig de delene av kristen tro som står sterkt i kristendommen som kultur og tradisjon de er opptatt av at barna får del i. Det er også klare forskjeller i hvordan de opplever at

ulike læringsmål realiseres gjennom barnas og de unges deltakelse i trosopplæringstiltak. De ansatte har ganske stor tro på at barna og de unge får positive erfaringer av det som skjer i menighet og kirke, og at det får større kunnskap om kirkens tro og tradisjoner. Den opplevelsen står mindre sterkt hos foreldrene.

Referanser

Fuglseth, Kåre og Elisabet Haakedal. 2012. *Samarbeid på tvers. Samarbeidet mellom Den norske kyrkja og offentlege institusjonar innan utdanning og kultur. Evalueringsforskning på trosopplæringsreformen*. Rapport 2. Oslo. Stiftelsen Kirkeforskning.

Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke. 2010. Oslo: Kirkerådet.

Høeg, Ida Marie og Irene Trysnes. 2012. *Menighetenes samvirke med hjemmet. Evalueringsforskning på trosopplæringsreformen*. Rapport 1. Oslo: Stiftelsen Kirkeforskning.

Innst. S. nr 200 (2002-2003). Innstilling til Stortinget fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen.

Leganger-Krogstad, Heid. 2008. "Pedagogisk innhold og utvikling", I: Hauglin, Otto; Håkon Lorentsen, Sverre Dag Mogstad (red.): *Kunnskap, opplevelse og tilhørighet. Evaluering av forsøksfasen i Den norske kirkes trosopplæringsreform*. Bergen: Fagbokforlaget.

NOU 2000:26. "... til et åpent liv i tro og tillit". Dåpsopplæring i Den norske kirke. Fra et utvalg oppnevnt ved kgl.res. av 16. juli 1999. Avgitt til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 10. oktober 2000. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

Når tro deles. Styringsgruppa rapport fra Trosopplæringsreformens forsøks- og utviklingsfase 2003 – 2008. U.å. Oslo: Kirkerådet v/Styringsgruppa for Trosopplæringsreformen.